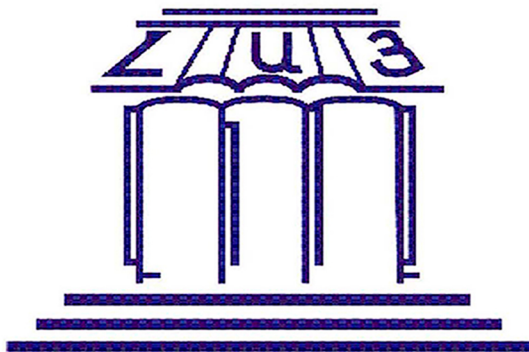

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

-63x-

Բ. Գ. ՍՏԱԼԻՆ

329.15(47-41)

21-

**ԲԱՅԼՇԵՎԻԶՄԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ
ՄԻՔԱՆԻ ՀԱՐՑԵՐԻ ՄԱՍԻՆ**

ՆԱԽԸՆ ԴՊՐՈՆԵՏԱՐՍԿՈՑԱԿ ԹԵՎՈՂԵՈՒՑԻՈՒ
ԺՈՒՐՆԱԼԻ ԽՐԱԶՄՈՒԹՅԱՆՆԵՐ

ԳՐԱԶՄԱՆ

1931

ՅԵՐԵՎԱՆ

ՀԱՐԳՆԵՐԻ ԸՆԿԵՐՆԵՐ,

Վճարար բողոքում եմ Սլուցիու մայլերիկները դերմանական սոցիալ-դեմոկրատիայի մինչպատերազմյան հղիամամի շրջանի մասին՝ հակահուսակցական և կիսատրոցկիստական հողվածը «Պրոլետարիայա Ռեվոլյուցիա» ժուրնալում (№ 6, 1930 թ.) վորպես դեմահուսին հողված գետեղելու դեմ:

Սլուցիին պնդում ե, վոր Լենինը (բայլչեիկները) թերադնահատում եր ցենտրիզմի վտանգը գերմանական և առհասարակ նախապատերազմյան սոցիալ-դեմոկրատիայի մեջ, այսինքն՝ թերադնահատում եր քաղաքիված ուղորտունիզմի վտանգը, ուղորտունիզմի նկատմամբ հաշտվողականության վտանգը: Այլ խոսքով ասած, ըստ Սլուցիու, դուրս ե դալիս, վոր Լենինը (բայլչեիկները) անհաշտ պայքար չի մղել ուղորտունիզմի դեմ, վորովհետև ցենտրիզմի թերադնահատումն ելապես հրաժարումն ե ուղորտունիզմի դեմ ծավալուն պայքար մղելուց: Այսպիսով դուրս ե դալիս, վոր Լենինը սխառեղանքին նախորդող շրջաններում դեռևս իսկական բայլչեիկ չեր, վոր միայն իմպերիալիստական պատերազմի շրջանում կամ նույնիսկ այդ պատերազմի վախճանին Լենինը դարձավ իսկական բայլչեիկ: Այսպես ե չարադրում իր հողվածում Սլուցիին: Իսկ դուք, փոխանակ խորանկյու ալո նորելուիկ զգուշա-

րանին, Մորպե գրպարագի և Փայթիֆիատորի, դիսկուսիայի մեջ եք մտնում նրա հետ, նրան տրիրուն եք տալիս: Ձեմ կարող չբողոքել Սլուցիու հողվածը վորպես դիսկուսիան հողված ձեր ժուրնալում գետեղելու դեմ, վորովհետև չի կարելի դիսկուսիայի առարկայի վերածել Լենինի բայլչեիկի հարցը, այն հարցը՝ Լենինը մղել ե սկզբունքային անհաշտ պայքար ընդդեմ ցենտրիզմի, վորպես ուղորտունիզմի վորոչ տեսակի, թե չի մղել այդպիսի պայքար, յեղել ե Լենինն իսկական բայլչեիկ, թե այդպիսին չի յեղել:

Ձեր «խմբադրության կողմից» հայտարարության մեջ, վոր ուղարկել եք Կենտկոմ հոկտեմբերի 20-ին, դուք ընդունում եք, վոր խմբադրությունը թույլ ե ավել սխալ, գետեղելով Սլուցիու հողվածը վորպես դեմահուսին հողված: Այդ, իհարկե, լավ ե, չնայած այն բանին, վոր խմբադրության հայտարարությունը յերեան ե դալիս մեմ ուշացումով: Բայց դուք ձեր հայտարարության մեջ թույլ եք տալիս նոր սխալ, հայտարարելով, վոր «խմբադրությունը քաղաքականապես խիստ անառաջ և անհրաժեշտ ե համարում «Պրոլետարիայա Ռեվոլյուցիայի» ելերում պորոլմներն այն սմբողդ խմբի հետագա մշակումը, վորոնք կապված են բայլչեիկներին՝ նախապատերազմյան Ցերկրորդ ինտերնացիոնալիզմի հետ ունեցած փոխհարաբերությունների հետ»: Այդ նշանակում ե, վոր դուք մատդիր եք նորից քաշել մարդկանց դեպի դիսկուսիա բայլչեիկի անսխալմա հանդիսացող հարցերի վերաբերմամբ: Այդ նշանակում ե, վոր Լենինի բայլչեիկի հարցը դուք նորից մատդիր եք անսխալմայից վերածել պորոլմի, վորը կարող ե զհետագա մշակման: Ինչու, եր ձեռքից զրու-

Ձեզ հայրենի յե, վոր լեռնիկից ծնել է, հասակ տուել է
ամբաստել բոլոր գույնի ուղորտունիցմի, այդ թվում նաև
ցենսորիկի գեմ։ Արեմուտում (կառուցիկ), մեղ մոտ յե-
ղած ցենսորիկի (Տրոցկի և ուրիշներ) գեմ անողորդ պաշ-
քար մղելով։ Այս չին կարող ժխտել նույնիսկ բայլչեիդ-
մի ուղղակի լինումները։ Այս աքսիոմս յե։ Իսկ դուք
մեզ ձգում եք դեպի հետ, վորն անկախ աքսիոման վե-
րածել պրոբլեմի, վոր յենթակա յե «հետագա մշակ-
ման»։ Ինչո՞ւ, ի՞նչ հիման վրա։ Թերևս բայլչեիդի
պատմությանը ծանոթ չլինելու հետևանքով։ Թերևս
հանուն փառք լիբերալիզմի, վորպեսդի Սլուցկիները և
Տրոցկու այլ աշակերտները չկարողանան առել, թե ի-
րենց բերանը փակում ենք։ Բավական տարրերնակ լի-
բերալիզմ, վոր կիրառվում է ի հաշիվ բայլչեիդի կեն-
սական չափերի...

Ամբաստանություն իսկապես Սլուցկու հողվածում
ի՞նչն է համարում գիտություն քննության արժանի։

1. Սլուցկին պնդում է, վոր Լենինը (բայլչեիկները)
չի տարել գերմանական սոցիալ-դեմոկրատիայի սպոր-
տունիստների, նախապատերազմյան չրջանի Յեքիբորդ
Ինտերնացիոնալի ուղորտունիստների հետ կապերը խզե-
լու, նրանցից անջատվելու գիծ։ Դուք կամենում եք
գիտություն մղել Սլուցկու այս տրոցկիստական թելիսի
դեմ։ Բայց գիտություն ի՞նչ կա այստեղ։ Մի՞թե պարզ
է, վոր Սլուցկին պարզապես զբաղաւում է Լենինին,
բայլչեիկներին։ Զրպարտությունը հարկավոր է խա-
րանել, այլ վոչ թե վերածել գիտության յե առարկայի։

Յուրաքանչյուր բայլչեիկ պետք է իրոք
բայլչեիկ է, վոր Լենինը պատերազմից դեմա չառ ա-
ռաջ, ժողովաբար։ 1903—1905 թվերին, յերբ Յուրաք-

անում ձևավորվեց բայլչեիկների խումբը և յերբ ա-
ռաջին անգամ իրենց դոյուլթյունն զգացնել տվին դեր-
մանական սոցիալ-դեմոկրատիայի մեջ ձախերը, — վա-
րամ եր ուղորտունիստների հետ և մեղանում՝ Ռուսաս-
տանի սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցության մեջ և
այստեղ՝ Յեքիբորդ Ինտերնացիոնալում, մասնավորա-
պես գերմանական սոցիալ-դեմոկրատիայի մեջ, խզում,
անջատում առաջ բերելու գիծ։ Յուրաքանչյուր բայլ-
չեիկ գիտե, վոր հենց այս պատճառով բայլչեիկներն
արդեն այն ժամանակ (1903—1905) Յեքիբորդ Ինտեր-
նացիոնալի ուղորտունիստների շարքերում վաստակեցին
«անջատականների» և կազմալուծիչների «պատվավոր»
փառք։ Բայց ի՞նչ կարող եր անել Լենինը, ի՞նչ կարող
էին անել բայլչեիկները, յեթե ձախ սոցիալ-դեմո-
կրատները Յեքիբորդ Ինտերնացիոնալում և ամենից
առաջ գերմանական սոցիալ-դեմոկրատիայում ներկա-
յացնում էյին թույլ և անզոր խումբ, — կազմակերպչո-
րեն չձևավորված, իդեոլոգիապես չկոմված մի խումբ,
վորը վախենում եր նույնիսկ «խզում», «անջատում»
բառն արտասանելուց։ Հո չի՞ կարելի պահանջել, վոր-
պեսդի Լենինը, վորպեսդի բայլչեիկները՝ Ռուսաստա-
նից՝ ձախերի փոխարեն անջատում առաջ բերեն ա-
րեմտյան կուսակցություններում։ Յես արդեն չեմ խո-
սում այն մասին, վոր կազմակերպչական և իդեոլոգիա-
կան թուլությունը ձախ սոցիալ-դեմոկրատների բնո-
րոշ գիծն եր վոչ միայն նախապատերազմյան չրջանում։
Դա՛ այդ բացասական գիծը, ինչպես հայտնի յե, ձա-
խերը պահպանել են նաև պատերազմից հետո յեկող
չրջանում։ Բոլորին հայտնի յե գերմանական ձախ սո-
ցիալ-դեմոկրատների վերաբերյալ դնահատականը Լե-

նինի «Յունիուս»^{*}) բրոշյուրի մասին» հայտնի հոգևածութիւն, վոր գրուել է 1916 թվի հոկտեմբերին, այսինքն՝ պատերազմն սկսելուց ավելի քան յերկու տարի հետո. այդտեղ լենինը քննադատելով ձախ սոցիալ-դեմոկրատներին մի ամբողջ շարք ամենալուրջ քաղաքական սխալները Գերմանիայում, խոսում է «բոլոր գերմանական ձախերի քուլուքյան մասին, — ձախեր, վորոնք բոլոր կողմերով խնկարած են կաուցկիականութան կեղծութան, պեդանտութան, դեպի ոպորտունիստները ցուցաբերվող «քարեկամականութան մոլորի ցանցով», այդտեղ խոսում է նա այն մասին, վոր «Յունիուսը դեռևս չի ազատվել լիովին գերմանական, մուլմիսկ ձախ սոցիալ-դեմոկրատիայի մեջ յեղած ոպորտունիստների կրատները» վախենում են անջատումից, վախենում են միևնույն վերջ ասել հեղափոխական լոգունգները»:

Յերկրորդ Ինտերնացիոնալի բոլոր խմբակցութուններից ուսական բայլլէիկներն այն ժամանակ միակ խմբակցութունն էին, վոր ընդունակ էր իր կազմակերպչական փորձով և իդեոլոգիական կովւածությամբ նախաձեռնել վորևէ լուրջ բան Ռուսաստանի սոցիալ-դեմոկրատիայի մեջ յեղած ոպորտունիստներին հետ ուղղակի խղելու, նրանցից անջատվելու խմատով: Ա՛յ, յեթե Սլուցկիները փորձ անէին անգամ վոչ թե ապացուցել, այլ պարզապէս յենթադրել, թե լենինը և ուսական բայլլէիկները չեն ոգտադործել իրենց ամբողջ կարողությունն այն բանի համար, վորպեսզի կադմակերպեն անջատում ոպորտունիստներից (Պլէխանով, Մարտով, Դան) և վոնդեն ցենտրիստներին (Տրոցկի և

^{*}) Յունիուս — Ռոզա Լյուքսեմբուրգ, գերմանական սոցիալ-դեմոկրատիայի ձախ սոցիալ-դեմոկրատներին լիբեր

ոպորտունիստն բլոկի մյուս կողմնակիցները), — ապա այն ժամանակ կարելի կլինէր վիճել լենինի բայլլէիկի մասին, բայլլէիկները բայլլէիկով մասին: Բայց բանն էլ հենց այն է, վոր Սլուցկիները չեն համարձակվում նույնիսկ ծալտուն հանել հոգուտ այդպիսի վայրենի յենթադրության: Չեն համարձակվում, վորովհետև դիտեն բոլորին հայտնի բոլոր գույներին ոպորտունիստներից կապերը խղելու վճռական քաղաքականության փաստերը, վոր կիրառել են ուսական բայլլէիկները (1904—1912 թ.թ.), և վորոնք աղաղակում են այդպիսի յենթադրության դեմ: Չեն համարձակվում, վորովհետև դիտեն, վոր հետևյալ որն է եթ կշամվեն անարդարների սյունին:

Բայց ահա մի հարց՝ կարո՞ղ էյին արդյոք ուսական կան բայլլէիկներն իրադործել իրենց ոպորտունիստներից և ցենտրիստ-հաշտվողականներից անջատվելը, իմպերիալիստական պատերազմից շատ առաջ (1904—1912 թ.թ.), դրա հետ միատեղ չվարելով Յերկրորդ Ինտերնացիոնալի ոպորտունիստներից և ցենտրիստներից իրենց կապերը խղելու դիժ, անջատվելու դիժ: Ո՞վ կարող է կասկածել, վոր ուսական բայլլէիկներն իրենց քաղաքականությունն ոպորտունիստների և ցենտրիստների նկատմամբ համարում էյին քաղաքականության ոքրնակ Արեւմուտքի ձախերի համար: Ո՞վ կարող է կասկածել, վոր ուսական բայլլէիկներն ամեն կերպ հրում էյին Արեւմուտքի ձախ սոցիալ-դեմոկրատներին, մասնավորապէս գերմանական սոցիալ-դեմոկրատիայի ձախերին՝ խղել կապերը, անջատվել իրենց ոպորտունիստներից ու ցենտրիստներից: Լենինի և ուսական բայլլէիկների մեղքը չէ, յեթե Արեւմուտքի ձախ սոցիալ-

գեմոկրատները հասունացած գուրո չեկան այն բանի համար, վորպեսզի գնան ուստական բայլչեիկներին հետքերով:

2. Մլուցիկին կշտամբում ե Լենինին և բայլչեիկներին, վոր նրանք չեն աջակցում գերմանական սոցիալ-գեմոկրատիայի ձախերին վճռարար ու անդառնալիորեն, վոր նրանք աջակցում եյին այդ ձախերին միայն լուրջ վերապահումներով, վոր Ֆրակցիոն նկատառումները խանդարում եյին նրանց աջակցել ձախերին մինչև վերջ: Դուք կամենո՞ւմ եք դիսկուսիա մղել այդ շարլատա-նական և ամբողջապես կեղծ կշտամբանքի դեմ: Բայց այստեղ դիսկուսիոն ի՞նչ կա: Միթե սլարդ չե՞, վոր Մլուցիկին այստեղ մանյովում ե և ջանում ե Լենինի ու բայլչեիկների դեմ ուղղված կեղծ կշտամբանքով քողարկել ձախերի դիրքի իսկական ճեղքերը Գերմանիայում: Միթե պարզ չե՞, վոր բայլչեիկները չեն կարող աջակցել ձախերին Գերմանիայում, — այն ձախերին, վորոնք ամեն քայլափոխում տատանվում եյին բայլչեիկի և մենչեիկի միջև, — առանց լուրջ վերապահումների, առանց նրանց սխալները լրջորեն քննադատելու, չդադար-ձանելով բանվոր դասակարգին և նրա հեղափոխությա-նը: Որպես մանյովները հարկավոր ե խաբանել, այլ վոչ թե վերածել դիսկուսիայի առարկայի:

Այո՛, բայլչեիկներն աջակցում եյին ձախ սոցիալ-գեմոկրատներին Գերմանիայում միայն վորոշ, լուրջ վերապահումներով, քննադատելով նրանց կիսամեն-չեիկյան սխալները: Բայց դրա համար հարկավոր ե բայլչեիկներին վողջունել և վոչ թե կշտամբել:

Կան մարդիկ, վորոնք կասկածում են այս բանում: Դառնանք պատմությունից առնված ամենից ավելի հայտնի փաստերին:

ա) 1903 թվին լուրջ տարածայնություններ հայտա-բերվեցին բայլչեիկների և մենչեիկների միջև Ռուսաս-տանում՝ կուսակցության անդամության հարցում և Խուսակցության անդամության վերաբերյալ իրենց ձե-վակերպումով բայլչեիկներն ուղում եյին ստեղծել կաղ-մակերպչական սանձ՝ վոչ-պրոլետարական տարրերի կուսակցության մեջ հորդելու դեմ: Սլուպիսի հորդման վտանգն այն ժամանակ ավելի քան ունեւ եր, չնորհիվ Ռուսական հեղափոխության բուրժուա-գեմոկրատական բնույթի: Ռուսական մենչեիկները պաշտպանում եյին հակառակ դիրք, վորը լայնորեն բացում եր կուսակցու-թյան դռները վոչ-պրոլետարական տարրերի առաջ: Նկատի ունենալով Ռուսական հեղափոխության հարցե-րի կարևորությունը համաշխարհային հեղափոխական շարժման համար, արեւմտա-յեւրոպական սոցիալ-գեմոկրատները վճռեցին միջամտել դրո՞մին: Միջամտե-ցին նաև ձախ սոցիալ-գեմոկրատները Գերմանիայում, Պարիզում ու Ռոզա Լյուքսեմբուրգը, ձախերի այն ժա-մանակվա լիզերները: Յեւ ի՞նչ: Նրանք յերկուսն ել արտահայտվեցին բայլչեիկների դեմ: Ընդ վորում մե-ղադրություն չպրտվեց բայլչեիկների հասցեյին, թե նրանք ունեն ուղորացենտրալիզմի և բյանկիստական տենդենցներ: Հետագայում այդ դոնհիկ ու մենչանա-կան եւրիտենները խլլեցին մենչեիկների կողմից և տա-րածվեցին ամբողջ աշխարհում:

բ) 1905 թվին Ռուսաստանում բայլչեիկները ու մեն-չեիկները միջև ծավալվեցին տարածայնություններ Ռուսական հեղափոխության բնույթի շուրջը: Բայլչեիկ-ները պաշտպանում եյին պրոլետարիատի հեղձոնիայի ներքո բանվոր դասակարգի և գյուղացիության դաշին-

քի դադարեալը: Բայց չեղանքը պնդում է, ինչ, վոր դարձ-
 ծը պետք է տանել դեպի պրոլետարիատի ու գյուղացիու-
 թյան հեղափոխական դեմոկրատիկ ղեկաւորութեան՝ այն
 հաշիւով, վոր պետքի բուրժուա-դեմոկրատական հեղա-
 փոխութեան իր անհապաղ անցնեն սոցիալիստական հե-
 ղափոխութեան՝ գյուղի չքավորութեան աշակցութեան
 ապահովման պայմանում: Ռուսաստանի մենչեիկները
 դիտում էին պրոլետարիատի հեղեմոնիայի դադարեալը
 բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխութեան մեջ, բան-
 վոր դասակարգի կողմից գյուղացիութեան հետ դաշ-
 նակցելու քաղաքականութեան շնորհիւ դերուղտեցին
 լիբերալ բուրժուադիայի հետ համաձայնութեան մեջ
 մտնելու քաղաքականութեանը, իսկ պրոլետարիատի
 և գյուղացիութեան հեղափոխական-դեմոկրատական
 ղեկաւորութեան հայտարարեցին ռեակցիոն, բռնակառա-
 կան սխեմա, վոր հակառակ է բուրժուական հեղափո-
 խութեան զարգացմանը: Ինչպէս վերաբերվեցին այդ
 վեճերին սոցիալ-դեմոկրատիայի ձախերը Գերմանիա-
 յում՝ Պարլուսթ և Ռոզա Լյուքսեմբուրգը: Նրանք հո-
 րինեցին պերմանենտ հեղափոխութեան ուսուցիչական և
 կիսամենչեիստական սխեման (հեղափոխութեան Մաք-
 ջայան սխեմայի ալիանդակ պատկերացում), վոր ուժ-
 քողջապես տողորված էր բանվոր դասակարգի և գյու-
 ղացիութեան դաշինքի քաղաքականութեան մենչեիկյան
 միտումով, և հակադրեցին այդ սխեման պրոլետարիա-
 տի ու գյուղացիութեան հեղափոխական-դեմոկրատա-
 կան ղեկաւորութեան բայց չեղանքի սխեմային: Հետա-
 դայում պերմանենտ հեղափոխութեան այդ կիսամեն-
 չեիստական սխեման խլիւց Յրոցկու կողմից (մասամբ
 Մարտովի կողմից) և վերածվեց լենինիզմի դեմ դաշ-
 քաղելու գործիքի:

դ) Պատերազմին նախորդող շրջանում Յերկրորդ
 Ինտերնացիոնալի կուսակցութեան ներում հանդես յե-
 կալ վորպէս ամենաակտուալ հարցերից մեկը՝ աղգա-
 յին-դադութեան հարցը, ճնշված աղղերի և դադութե-
 ների հարցը, ճնշված աղղերի և դադութեան աղտա-
 դրման հարցը, իմպերիալիզմի դեմ պայքարելու ուղի-
 ների հարցը, իմպերիալիզմի տապալման ուղիները հար-
 ցը: Պրոլետարական հեղափոխութեանը ծախելու և
 իմպերիալիզմն ողակելու շահերից յեղնելով՝ բայ-
 չեիկներն առաջարկեցին ճնշված աղղերի և դադութե-
 ների ազատագրման շարժման աշակցութեան քաղա-
 քականութեանը, աղղերի ինքնորոշման պատվանդա-
 նի վրա, ուր զարգացրին առաջավոր յերկրները պրո-
 լետարական հեղափոխութեան և դադութեան ու
 ճնշված յերկրների հեղափոխական - ազատագրական
 շարժման միջև միասնական Փրոնտ ստեղծելու սխե-
 մա: Բոլոր յերկրների սոցիալ-չովինիստներն ու սո-
 ցիալ-իմպերիալիստները չհապաղեցին այդ կապակ-
 ցութեամբ զինավորվել բայց չեիկների դեմ: Բայց չեիկ-
 ներին հալածում էին ինչպէս կատաղած շներ: Ինչ
 դերք բռնեցին այն ժամանակ ձախ սոցիալ-դեմոկրատ-
 ներն Արեւմուտքում: Նրանք զարգացրին իմպերիալիզմի
 կիսամենչեիկյան թեորիան, մերժեցին աղղերի ինք-
 նորոշման սկզբունքը՝ նրա մարքսիստական ըմբռնող-
 թեամբ (մինչև բաժանումը և ինքնուրույն պետու-
 թեաներ կազմելը ներառյալ), վանեցին դադութեան
 և ճնշված յերկրների ազատագրական շարժման լուրջ
 հեղափոխական նշանակութեան թեզիսը, վանեցին պրո-
 լետարական հեղափոխութեան և աղգային ազատագրա-
 կան շարժման միջև միասնական Փրոնտի հնարավորու-

Թյան Թեզիսը և բայլչեիկները մարքսիստական սխեմային հակադրեցին այդ ամբողջ կիսամենչեիստական չփոթը, վորը հանդիսանում և ազգային-դաշուլթալին հարցի համատարած Թերազնահատուլթյուն: Հայտնի յե, վոր այդ կիսամենչեիստական չփոթը հետո յուրացրեց Տրոցկին և ողտադործեց վորպես պայքարի գործիք լենինիզմի դեմ:

Սրանք են Գերմանիայի ձախ սոցիալ-դեմոկրատների բոլորին հայտնի սխալները:

Յեա դեռևս չեմ խոսում գերմանական ձախերի մյուս սխալների մասին, վորոնք քննադատվել են Լենինի համապատասխան հոդվածներում:

Չեմ խոսում նաև այն սխալների մասին, վոր Թույլ են տվել նրանք Հոկտեմբերյան հեղաշրջման ժամանակ՝ բայլչեիկներին կիրառած քաղաքականությունը դնահատելիս:

Ի՞նչ են ասում գերմանական ձախերի այս սխալները, վոր առնված են նախապատերազմյան շրջանի պատմությունից, յեթե վոչ այն, վոր ձախ սոցիալ-դեմոկրատները, չնայած իրենց ձախության, դեռ չեն ազատվել մենչեիստական բազաթից:

Իհարկե, ձախերը Գերմանիայում ունեյին վո՛չ միայն լուրջ սխալներ: Նրանք կատարել են նաև մեծ ու լուրջ հեղափոխական գործեր: Յեա նկատի ունեմ նրանց մատուցած մի ամբողջ շարք ծառայությունները և հեղափոխական յեղուլթները ներքին քաղաքականության ու մասնավորապես բնորական պայքարի հարցերում, պարլամենտական և արտապարլամենտական պայքարի հարցերում, ընդհանուր գործադուլի, պատերազմի, Ռուսաստանի 1905 թվի հեղափոխության

և այլ հարցերում: Հատկապես այս պատճառով եյին նրանց հաջվի ասնում բայլչեիկները վորպես ձախերի և աջակցում, առաջ եյին մղում նրանց: Իայց այս հանգամանքը չի վոչնչացնում և չի կարող վոչնչացնել այն փաստը, վոր ձախ սոցիալ-դեմոկրատները Գերմանիայում դրա հետ միատեղ կատարել եյին նաև մի ամբողջ շարք լուրջ քաղաքական ու Թերետիկական սխալներ, վորոնք դեռ չեն չին ազատադուլել մենչեիստական բեռից և այդ պատճառով կարող եյին բայլչեիկների ամենալուրջ քննադատության:

Հիմա ինքներդ դատեցե՞՛ կարո՞ղ եյին արդյոք Լենինն ու բայլչեիկներն աջակցել ձախ սոցիալ-դեմոկրատներին, առանց լուրջ վերապահումների, առանց նրանց սխալների լուրջ քննադատության, չդավաճանելով բանվոր դասակարգի շահերին, չդավաճանելով հեղափոխության շահերին, չդավաճանելով կոմունիզմին:

Պարզ չե՞, արդյոք, վոր Սլուցկին կշտամբելով Լենինին ու մենչեիկներին այն բանի համար, վորի առթիվ պետք և վողջուններ նրանց, յեթե բայլչեիկ լինեի, մերկացնում և իրեն մինչև վերջ, վորպես կիսամենչեիկի, վորպես դիմախալորված տրոցկիստի:

Սլուցկին յեթադրություն և անում, թե Լենինն ու բայլչեիկներն Սրեմուտքի ձախերի նկատմամբ իրենց տված դնահատության մեջ մեկնել են իրենց Ֆրակցիոն նկատառումներից, թե, հետևապես, ուսական բայլչեիկներն իրենց Ֆրակցիայի շահերին դո՛հ եյին բերում միջադպին հեղափոխության մեծ գործը: Հագիվ թե հարկավոր համարվի ազայուցել, վոր չի կարող լինել ավելի գոեհիկ ու նողկալի բան,

քան այսպիսի յենթադրութիւնը: Ձի կարող լինել վոչինչ ավելի դուհիկ, վորովհետեւ անգամ մերկադարանոց դուհակաբանները մենչեկինքի շարքերից սկսում են հասկանալ, վոր ուսական հեղափոխութիւնը ուսանելի մասնավոր դործը չէ, վոր այդ, ընդհանրապէս, վողջ աշխարհի բանվոր դասակարգի դործն է, համաշխարհային պրոլետարական հեղափոխութեան դործը: Ձի կարող լինել վոչինչ ավելի նողկալի, վորովհետեւ անգամ Յերկրորդ Ինտերնացիոնալին պատկանող պրոֆեսիոնալ զրպարտիչներն սկսում են հասկանալ, վոր բայշեկիները հետևողական ու մինչև վերջ հեղափոխական ինտերնացիոնալիզմը պրոլետարական ինտերնացիոնալիզմի որինակ է բոլոր յերկրների բանվորների համար:

Այո՛, ուսական բայշեկիներն առաջին պլան ելին քաջում ուսական հեղափոխութեան արմատական հարցերը, ինչպիսիք են կուսակցութեան վերաբերյալ հարցերը, մարքսիստների դեպի բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխութիւնն ունենալիք վերաբերմունքի հարցերը, բանվոր դասակարգի և գյուղացիութեան դաշինքի, պրոլետարիատի հեղեմոնիայի, պարլամենտական և արտապարլամենտական պայքարի, ընդհանուր դործադուլի հարցերը, բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխութիւնը սոցիալիստականի վերածելու, պրոլետարիատի դիկտատուրայի, իմպերիալիզմի, ազգերի ինքնորոշման, ճնշված ազգերի ու դաղութների ազատագրական շարժման, այդ շարժմանն աջակցելու քաղաքականութեան հարցերը և այլն: Նրանք առաջ ելին քաջում այս հարցերը, վորպէս փորձաքար, վորով ստուգում ելին ձախ սոցիալ-

դեմոկրատների հեղափոխական ստեղծութիւնն Սրեմուտըում: Ունեյին նրանք այդպիսի իրավունք: Այո՛, ունեյին: Վոչ միայն ունեյին, այլև պարտավոր ելին այդպէս վարվել: Նրանք պարտավոր ելին այդպէս վարվել, վորովհետեւ բոլոր այդ հարցերը միաժամանակ համաշխարհային հեղափոխութեան արմատական հարցերն ելին, վորի խնդիրներին բայշեկները յենթարկում ելին իրենց տակախկան: Նրանք պարտավոր ելին այդպէս վարվել, վորովհետեւ միայն այդպիսի հարցերում կարելի յէր ստուգել՝ ինչպէս պեաքն է՝ Յերկրորդ Ինտերնացիոնալի այս կամ այն խմբավորման հեղափոխականութիւնը: Հարց է ծագում՝ ել վո՞րն է այստեղ ուսական բայշեկիների «Փրակցիոնականութիւնը» և ինչացո՞ւ յեն այստեղ «Փրակցիոն» նկատառումները:

Լենինը դեռևս 1902 թվին դրել է իր «Ի՞նչ անել» բրոշյուրում, վոր՝ «Պատմութիւնը դրել է մեր առաջ ամենամոտիկ խնդիր, վորն ամենահեղափոխական 'ե բոմեն մի յերկրի պրոլետարիատի ամենամոտիկ խնդիրները», վոր «այդ խնդրի իրականացումը, վոչ միայն յիվրոպական, այլև ասիական ուսկցիայի ամենագործող սրտավարի կործանումը, — ուսական ոլորտարիատին կդարձնէր միջազգային հեղափոխական պրոլետարիատի ավանդարդ»: «Ի՞նչ անել» բրոշյուրի լույս տեսնելուց հետո անցել է 30 տարի: Վոչ վոք չի համարձակվի ժխտել, վոք անցքերն այդ ժամանակամիջոցում փայլուն կերպով հաստատեցին Լենինի խոսքերը: Իայց սրանից չի՞ հետևում արդյոք, վոր ուսական հեղափոխութիւնը ե'ր (և մնում է) համաշխարհային հեղափոխութեան հունգուցակետ, վոր

ռուսական հեղափոխութեան արմատական հարցերը հանդիսանում ելին դրա հետ միասին (և հանդիսանում են այժմ) համաշխարհային հեղափոխութեան արմատական հարցեր:

Պարզ չէ՞ արդե՞ր, վոր միայն այսօրիս արմատական հարցերում կարելի չե ստուգել, ինչպես հարկն է, ձախ սոցիալ-դեմոկրատները հեղափոխականությունն Արեւմուտքում:

Պարզ չէ՞ արդե՞ր, վոր այնպիսի մարդիկ, վորոնք դիտում են այս հարցերը վորպէս «Ֆրակցիոն» հարցեր, մերկացնում են իրենց մինչև վերջ՝ վորպէս գոհակարանների և այլատեսութեան:

3. Սլուցկին այնպէս է, վոր դեռ չեն գտնվել բաժարար քանակութեամբ պաշտօնական դոկումենտներ, վորոնք վկայեցին Լենինի (բայլչեկներին) Մեծական և անհատ պայքարը ցենսրիզմի դեմ: Այդ բյուրոկրատիկ թեզիսը նա գործածում է վորպէս անհաղթահարելի արդումնաւ հոգուտ այն դրութեան, վոր Լենինը (բայլչեկները) իրր թե թերադնահատել են ցենսրիզմի վտանգը Յերկրորդ Ինտերնացիոնալում: Դուք հանձն եք առնում դիսկուսիա մղել այս անհեթեթութեան դեմ, այս ժուլիկային խարդախութեան դեմ: Բայց այստեղ դիսկուսիոն ի՞նչ կա: Մի՞թե առանց զբան ել պարզ չէ, վոր դոկումենտների վերաբերյալ դրույցներով Սլուցկին ջանում է ճողաբել իր այսպէս կոչված դրութի վողորմելի ու կեղծ լինելը:

Սլուցկին գոյութիւն ունեցող կուսակցական դոկումենտները բաժարար չի համարում: Ինչո՞ւ, ի՞նչ հիման վրա: Մի՞թե Յերկրորդ Ինտերնացիոնալի դժով, ինչպէս նաև ռուսական սոցիալ-դեմոկրատիայի ներ-

կուսակցական պայքարի դժով յեղած բոլորին հայտնի դոկումենտները բավական չեն, վորպէսզի ամբողջ պարզութեամբ ցուցադրվի Լենինի ու բայլչեկների անհատ հեղափոխական պայքարն ուղորտօնիստների և ցենսրիստների դեմ: Սլուցկին առհասարակ ծանոթ է այդ դոկումենտներին, նրան ել ի՞նչ դոկումենտներ են հարկավոր:

Յենթադրենք, թե բացի այդ հայտնի դոկումենտներից գտնվեցին մի կույտ ուրիշ դոկումենտներ ել, ասենք՝ նման բայլչեկների բանաձևերին, վորոնք մի ավելորդ անգամ խոսում են ցենսրիզմի վոչնչացման անհրաժեշտութեան մասին: Արդե՞ր այս նշանակում է, վոր միայն թղթե դոկումենտների առկայութեամբ բավական է, վորպէսզի ցուցադրվի բայլչեկների խիական հեղափոխականութեամբ և իսկական անհատ վողականութեամբ ցենսրիզմի նկատմամբ: Արդե՞ր ո՞վ, բացի անհուսալի բյուրոկրատներից, կարող է հենվել միայն թղթե դոկումենտների վրա: Արդե՞ր ո՞վ, բացի արխիվային մեկնելից, չի հասկանում, վոր կուսակցութեաններին և լիդերներին հարկավոր է ստուգել ամենից առաջ իրենց գործերով, այլ վոչ թե միայն իրենց դեկլարացիաներով: Պատմութեանը հայտնի յեն վոչ-սակավաթիվ սոցիալիստներ, վորոնք պատրաստակամութեամբ թելադրում ելին ուղածող հեղափոխական բանաձևերը, վորպէսզի իրենցով ազատվեն իրանցից պոկ չեկող քննադատներից: Բայց այդ պէտք է նշանակում, թե նրանք իրիստում ել չկանգնում այս բանաձևերը: Այնուհետև պատմութեանը հայտնի յեն վոչ-սակավաթիվ սոցիալիստներ, վորոնք իրիստեր բերուններին պահանջում ելին իրենց լիդերների բանաձևերը:

կան կուսակցութիւնից ամենաթուեղ հեղափոխական գործողութիւններ: Բայց այդ դեռևս չի նշանակում, թե նրանք չեյին նահանջում իրենց սեփական կուսակցութեան կամ իրենց սեփական յերկրում՝ իրենց ուղորտունիստների հանդեպ, իրենց բուրժուազիայի հանդեպ: Այդ չե՞ պատճառն արդյոք, վոր Լենինը սովորեցնում եր մեզ ստուգել հեղափոխական կուսակցութիւններին, հոսանքներին, լիդերներին վոչ թե նրանց դեկլարացիաներով ու բանաձևերով, այլ նրանց գործերով:

Պարզ չե՞ արդյոք, վոր յեթե Սլուցկին իսկապես կամենում ե ստուգել Լենինի և բայլչեիկներին անհատութիւնը, դեպի ցենտրիզմն ունեցած նրանց հարաբերութիւնները, նա պետք ե իր հոգւածի հիմք դարձներ վոչ թե առանձին դոկումենտներն ու յերկու-յերեք անձնական նամակ, այլ բայլչեիկներին ստուգումն իրենց գործերով, իրենց պատմութեամբ, իրենց գործողութեաններով: Միթե մեզ մոտ, ռուսական սոցիալ-դեմոկրատիայի մեջ, չկայի՞ն ուղորտունիստներ, ցենտրիստներ: Միթե բայլչեիկները չեյի՞ն մղում վճռական ու անհաշտ պայքար բոլոր այդ հոսանքների դեմ: Միթե այդ հոսանքները կապւած չեյի՞ն թե դադափառապես, թե կադմակերպչորեն Արեւմուտքի ուղորտունիստներին ու ցենտրիստներին հետ: Միթե բայլչեիկները չջախջախեցի՞ն ուղորտունիստներին ու ցենտրիստներին այնպես, ինչպես չի ջախջախել նրանց վոչ մի ձախ խումբ աշխարհումս: Ի՞նչպես կարելի յե այս բոլորից հետո ասել, թե Լենինն ու բայլչեիկները թերազնահատում եյին ցենտրիզմի վտանգը: Ինչո՞ւ Սլուցկին անտեսեց այդ փաստերը, վորոնք վճռական նշանակութիւն ունեն բայլչեիկներին բնութագրման համար:

Ինչո՞ւ նա չողտադարծեց Լենինի և բայլչեիկների ստուգումն իրենց գործերով, իրենց գործողութիւններով, կատարելու ամենահուսալի մեթոդը: Ինչո՞ւ նա գերազանց պատահաբար ընտրած թղթերում վորվորելու նվազ հուսալի մեթոդը:

Վորովհետեւ բայլչեիկներին իրենց գործերով ստուգելու ավելի հուսալի մեթոդի դիմելն ակնթարթապես հիմնիւմեր չուէ կտար Սլուցկու ամբողջ դրույթը:

Վորովհետեւ բայլչեիկներին իրենց գործերով ստուգելը ցույց կտար, վոր բայլչեիկներն աշխարհում միակ հեղափոխական կադմակերպութիւնն են, վորը ջախջախել ե միշտ վերջ ուղորտունիստներին ու ցենտրիստներին և կուսակցութիւնից դուրս ե վռնդել նրանց:

Վորովհետեւ բայլչեիկներին իսկական գործերին ու իսկական պատմութեանը դիմելը ցույց կտար, վոր Սլուցկու ուսուցիչները—տրոցկիստները— յեղել են գլխավոր աւ հիմնական խումբը, վորը Ռուսաստանում ցենտրիզմ եր պատվաստում և դրա համար, ի դեմս սոցոստոյան բլոկի, հատուկ կադմակերպութիւն եր ստեղծում, վորպես ցենտրիզմի ոջախ:

Վորովհետեւ բայլչեիկներին իրենց գործերով ստուգելը վերջնականապես կմերկացներ Սլուցկուն, վորպես մեր կուսակցութեան պատմութեան կեղծողի, վորը ջանում ե սքոզել նախապատեբաղման չըջանի տրոցկիզմի ցենտրիզմը, դրապատաբար մեղադրելով Լենինին և բայլչեիկներին ցենտրիզմի վտանգը թերսաւնահատելու մեջ:

Ահա թե, ընկ. խմբագիրներ, ի՞նչ կարելի յե ասել Սլուցկու և նրա հոգւածի վերաբերյալ:

Դուք տեսնում եք, վոր խմբագրութիւնը սխալ ե

դործել, թույլ տալով ղեկավարել մեր կուսակցության պատմության կեղծողի հետ :

Ի՞նչը կարող եր մղել խմբագրությանը դեպի այդ անճիշտ ուղին : Յես կարծում եմ, վոր նրան դեպի այս ուղին մղել է փառած լիբերալիզմը, վորն այժմ բայլչե-վիկներին մի մասն մեջ վորոշ չափով տաքածված է : Բայլչեիկներեց վոմանը կարծում են, վոր արոցկիզմը կոմունիզմի Ֆրակցիան է, ճիշտ է, սխալվող, բավա-կան չատ հիմարություններ անող, յերբեմն նույնիսկ հակախորհրդային, բայց այնուամենայնիվ կոմունիզմի Ֆրակցիան : Այստեղից է առաջանում վորոշ լիբերա-լիզմը դեպի արոցկիսականքը և արոցկիսաորեն մտածող մարդիկ : Հազիվ թե հարկավոր է ապացուցել, վոր այս-պիսի հայացքը արոցկիզմի նկատմամբ՝ խորապես սխալ է և փաստակար : Իրապես արոցկիզմը վաղուց է արդեն դադարել կոմունիզմի Ֆրակցիա լինելուց, իրապես արոցկիզմն առաջավոր ջոկատն է հակահեղափոխական բուրժուազիայի, վորը պայքար է մղում կոմունիզմի դեմ, խորհրդային իշխանության դեմ, սոցիալիզմի շի-նարարության դեմ ԽՍՀՄ-ում :

Ո՞վ ավելց հակահեղափոխական բուրժուազիային հոգեւոր գենը բայլչեիզմի դեմ՝ առաջադրելով մեր յերկրում սոցիալիզմ կառուցելու անհնարինության թե-զիսը, առաջադրելով բայլչեիկների այլասերման ան-խուսափելիության թեզիսը և այլն : Այդ գենը նրան ավելց արոցկիզմը : Չի կարելի պատահականություն համարել այն փաստը, վոր բոլոր հակախորհրդային խմբավորումները ԽՍՀՄ-ում իրենց այն փորձերի մեջ, վորանց նպատակն էր հիմնավորել խորհրդային իշխա-նության դեմ պայքարելու անխուսափելիությունը,

գիծում էյին՝ ժեք յերկրում անցկալիզմ կառուցելու անհնարինության, խորհրդային իշխանության այլա-սերման անխուսափելիության, կապիտալիզմին դառ-նալու հալանակետության արոցկիսական հայանի-թեզիսին :

Ո՞վ ավելց հակահեղափոխական բուրժուազիային ԽՍՀՄ-ում տակտիկական գենը՝ խորհրդային իշխա-նության դեմ քաջահայտ յեկույթներ անելու փորձի մե-վով : Այդ գենը նրան տվին արոցկիսականքը, վորոնք փորձ էյին անում հակախորհրդային դեմոստրացիա սարքել Մասկվայում և Լենինգրադում 1927 թվի նո-յեմբերի 7-ին : Փաստ է, վոր արոցկիսականքի հակախոր-հրդային յեկույթները բարձրացրին բուրժուազիայի վոզին և շղթայադերձ արին բուրժուական մասնաշե-տների վնասակար աշխատանքը :

Ո՞վ ավելց հակահեղափոխական բուրժուազիային կազմակերպչական գենը՝ ընդհատակյա հակախորհր-դային կազմակերպություններ առաջացնելու փորձերի մե-վով : Այդ գենը նրան տվին արոցկիսականքը, վորոնք կազմակերպել էյին իրենց սեփական հակաբայլչեիկյան անշեղալ խումբը : Փաստ է, վոր արոցկիսականքի ընդ-հատակյա հակախորհրդային աշխատանքը հեշտացրեց հակախորհրդային խմբավորումների կազմակերպչա-կան մեխանիզմը ԽՍՀՄ-ում :

Տրոցկիզմն առաջավոր ջոկատն է հակահեղափո-խական բուրժուազիայի :

Ահա թե ինչու լիբերալիզմը թեկուզ ջախջախված ու բողբոջված արոցկիզմի նկատմամբ, քայլաշրջու-թյուն է, վորը սահմանակցվում է փոքրագործության, պալատականության հանդեպ բանջուր դառակարգի :

Ահա թե ինչու միջանի շղթայադերձներն է

պատմաբաններին փորձերը մաքսանենդաբար մեր
գրականության մեջ խցկելու քույրակիւմ արողիստա-
կան հնոտին, պետք է հանդիպի բայլէիկներէ կող-
մից վճռական հակահարվածի:

Ահա թե ինչու չի կարելի թույլատրել դրական
չիսկուտեա արողիստական մաքսանենդների հետ:

Ինձ թվում է, վոր արողիստական մաքսանենդների
տարակարգին պատկանող «պատմաբանները» և «գրա-
կանադեանները» ջանում են անցկացնել իրենց մաքսա-
նենդ աշխատանքն առայժմ յերկու զծով:

Առաջին՝ նրանք ջանում են ապացուցել, թե Լենինը
պատերազմին նախորդող շրջանում թերազնահատում
էր ցենսրիզմի վտանդները, ընդվորում աշատեղ չփորձ-
ված ընթերցողին եր թողնվում կուսակ, թե Լինինն այն
ժամանակ զեռես իսկական հեղափոխական չէր, թե նա
այդպիսին դարձաւ միայն պատերազմից հետո, այն
բանից հետո, յերբ «վերադինվեց» Տրոցկու ոգնու-
թյամբ Այդպիսի մաքսանենդների տիպիկ ներկայացու-
ցիչ կարելի չի համարել Սլուցկուն: Վերք մենք ան-
սանք, վոր Սլուցկին և Կոմպանիան արժանի չեն, վոր
յերկար զբաղվինք նրանցով:

Յերկորդ՝ նրանք ջանում են ապացուցել, թե Լի-
նինը չէր հասկանում բուրժուա-դեմոկրատական հեղա-
փոխության սոցիալիստական հեղափոխության վերաճ-
ման անհրաժեշտութիւնը: Ընդվորում աշատեղ անփորձ
ընթերցողին է թողնվում կուսակ, թե Լենինն իրր թե
այն ժամանակ զեռես իսկական բայլէիկ չէր, թե նա
այդպիսի վերաճման անհրաժեշտութիւնը
միայն պատերազմից հետո, այն բանից հետո, յերբ նա
«վերադինվեց» Տրոցկու ոգնութեամբ: Այդպիսի մաք-
սանենդ տիպիկ ներկայացուցիչ կարելի չի համարել

Վրա՞նք զ(բ)՞ պատմութեամբ դատեթացին հեղինակ
Վոլոսեվիչին: Ժիշտ է, Լենինը դեռ 1906 թվին գրում
էր, վոր «դեմոկրատական հեղափոխութեանը
մեմֆ իսկայն ևեթ կսկսեն մնցնել, և եննց մեր
ուժերի չափով—գիտակից ու կազմակերպված պրաք-
տաքիստի ուժերի չափով—կսկսեն մնցնել սոցիալիս-
տական հեղափոխութեան», վոր «մեմֆ կողմնակից են
ամընդհատ հեղափոխութեան», վոր «մեմֆ կանգ չեն
առնում կիսամամայիլ»:

Ժիշտ է, նման կարգի փաստեր
ու դոկումենտներ կարելի կլինի գտնել Լենինի յերկե-
րում մեծ քանակութեամբ: Բայց Վոլոսեվիչն ի՞նչ դորձ
ունի Լենինի կյանքի և դորձունելութեան վերաբերյալ
փաստերի հետ: Վոլոսեվիչները դրում են նրա համար,
վորայեպի բայլէիկյան դույնի ներկվելով՝ անցկացնեն
իրենց հակալենինյան մաքսանենդ տպրանքը, ստեղ
ասին բայլէիկների մասին և կեղծեն բայլէիկյան
կուսակցութեան պատմութեանը:

Դուք տեսնում եք, վոր Վոլոսեվիչներն արժեն
Սլուցկիներին:

Այսպիսին են արողիստական մաքսանենդների
«ճանապարհներն ու ճամպարաժանները»:

Ինքներդ հասկանում եք, վոր խմբադրութեան գոր-
ծը չի հեշտացնել նման «պատմաբանների» մաքսանենդ
դորձունելութեանը՝ դիսկուսիոն տ
տրամադրելով:

Խմբադրութեան խնդիրն է,
բարձրութեան հասցնել բայլէիկի՝
ցերը, գիտական բայլէիկյան ուել
կուսակցութեան պատմութեան ուսումնասիրութեան
և արել ուշադրութեանը մեր կուսակցութեան պատմու-
թեան արողիստական և ամեն անուպի տղ կեղծողների

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL1001690

դեմ, սխառնատախիկաբար պոփեցող նրանց

Այս անհրաժեշտ և մանավանդ այն պ
նույնիսկ մեր պատմաբաններից միջակ

սում եմ անչափերու պատմաբանների մասին, մեր կու-

սակցութեան բայցեւիկառական պատմաբանների մա-

սին, — ազատ չեն այնպիսի սխալներից, վերոնը չուշ-

են լցնում Ալուսկիների և Վոլոսկիների ջրադուցին

Բացառութեան չի կաղմում նաև այստեղ, ցավոք սր-

տի, և ընկ. Յարատլախին, վերի Համ. Կ(ր)ի պատմու-

թեան վերաբերյալ զրջույկները, չնայած նրանց ար-

ժանիւններին, որոշումակում կ'սկզբունքային և պատ-

մական բնույթի մի շարք սխալներ:

Կամ. խորհրդով. Ի. ՍՏԱՆԻՆ

Գեղ. Ե. Կոպ. (Ե. Կ.)

И. В. Сталин
О некоторых вопросах
истории Со. Шеризме

Պատմաբանության

Ելավիտ 1008 (ր) Հրատ. 1930 Գաղվեր 6177 Տիրած 11.000
Ուղարկված ետգրութի 18/XII—31. Ստոր. աղագ. Կամար 16/XII—31

23